

הערה קצרה בעניין הדבקות באמת¹

הרב עמית קולא

תחום המוסר – שימורן של המידות הטובות בסדר החיים של האדם - מצריך לימוד, העמקה, הטמעה ותרגול. תחום תורני זה זקוק לחיזוק בשל ערפולו הדתי והמעשי ובשל הקושי המיוחד לשמור בו על משמעת.

שמירת נורמות המוסר, ובכללן על מידת האמת, היא דבר הנדרש מכל אדם, קל וחומר ממשרת ציבור, ובן בנו של קל וחומר ממשרת הציבור שתפקידו שמירת החוק.

הלא כך דורש חכם האומות במכרוז לשופטי העם (שמות יח, כא): "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי א-להים אנשי אמת שונאי בצע, ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות".

אנשי אמת הם הדורשים את האמת מכוח אישיותם והכרתם הפנימית (מזרחי על אתר, וראה גם רמב"ן), הם היודעים להציב גבול לדברים ולא לשקר (רבינו בחיי ובכור שור), הם המעמידים אישיות בעלת עומק ערכי, חסרת פניות, הזוכה משום כך להערכת הציבור (ראה רש"י).

אף להלכה ישנה חובה לדבר אמת ולא לשקר, שהרי אמרה התורה (שמות כג, ז) "מדבר שקר תרחק".²

---

¹ רכיב קטן מתוך המפגשים שהתקיימו בבית המדרש 'מאמינים במשטרה'

² אמנם פשטות המקרא, וכן עולה ממדרשי חז"ל רבים, היא שציווי זה נאמר רק בהקשר של בית הדין, שהרי המשך לשון המקרא הוא: 'ונקי וצדיק אל תהרוג' (עי"ש בפסוקים הסמוכים וראה למשל שבועות לא, א), אך במקומות שונים הורחב איסור זה גם לעניינים שאינם נוגעים לבית דין אם הן גורמים נזק לחבר (ספר יראים סימן רלה) ואפילו למקום שבו לא נגרם נזק (ספר חרדים מ"ע פרק ד אות כו. וכן משמעותם של רבים מספרי המוסר והאמונה: שערי תשובה שער ג, קעט; אמונות ודעות מאמר שלישי אות ב). יש (ים של שלמה חולין ז, יט-כ) שראו לכך מקור בפסוק: "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון

המשרת במשטרה עומד בניסיונות רבים בתחום הנאמנות למידות הטובות. חובת הדבקות באמת זוכה לעתים להרהור ולערעור עם בואה למפגש חזיתי עם המציאות. השאלות רבות: האם ישנם מצבים שבהם מותר לשנות מן האמת? איך מבחינים בין מצבים שונים? היכן עובר הגבול? ננסה להתמקד בשאלה אחת (בעלת ענפים) שתוכל להיות בית אב למצבים רבים אחרים.

הגמרא במסכת יומא מביאה תקדים שבו חכמים רימו אדם כדי להשיב לעצמם את מה שנגזל מהם. הגמרא (יומא פג, ב) מספרת על שני חכמים שהפקידו את ארנקם בידיו של מארחם ששמו היה כידור. ובהמשך החכמים משתמשים בידע שהשיגו - מה אכל הגנב בסעודתו - ואשת הגזולן השתכנעה להשיב להם את ארנקיהם בסוכרה כי זה רצון בעלה.

מה היה ההיתר לומר לאישה דברי שקר?³ המסקנה המתבקשת היא שיש היתר לשקר, אם זו הדרך היחידה להשיג ולהשיב אליך את מה ששייך לך.⁴

תרמית" (צפניה ג, יג), והדברים ארוכים. עסקו בליבונום ספרים ומאמרים שונים, כגון: הרב נ' יברוב, ניב שפתיים (תש"ם); וראו הרב " שלול, מדבר שקר תרחק - קונטרס הלכות שקר, http://www.ypt.co.il/show.asp?id=20794#_ftnref4.

³ כך פירש רש"י בסוגיה בד"ה ויהבו סימנא: "בעליך אמר שתתני לנו כיסינו, וזה לך סימן שאכלתם היום עדשים".

⁴ היה מקום לפקפק במסקנה זו לאור העובדה שהסיפור נגמר בטרגדיה, כלשון התלמוד: "מים אחרונים הרגו את הנפש", וכפירוש רש"י: "זו היא אשתו של זה, שאילו נטל מים אחרונים דרך הנוטלים ידים לקנח את שפמם בידיים טופחות, ולא היו עדשים נראין".

וראה את נוסח מדרש תנחומא (פרשת בלק סימן כד): "מעשה באדם אחד שאכל קיטנית ולא נטל ידיו, ירד לשוק וידיו מטונפות מן הקיטנית, ראה אותו חבריו, הלך ואמר לאשתו, אמר ליך בעליך סימן שאכל עכשיו קיטנית, שגרי לו אותו טבעת, לאחר שעה בא בעלה, אמר לה היכן הטבעת, אמרה לו פלוני בא בסימנין שלך ונתתיה לו, נתמלא חימה עמד והרגה, לפיכך מי שאינו נוטל את ידיו אחר המזון כאילו הורג את הנפש".

אמנם הפרשנים לא העירו כאן על כך, אך הלא כך למד ר' אפרים (מובא בספר המאור לפרק ראשון של מסכת מגילה) מן הסיום הטרגי של סעודת הפורים של רבה ור' זירא, כי התקדים המופיע בתלמוד אינו נכון להלכה: אם השתייה עד שכרות מובילה למוות היא איננה תקדים נכון, ואדרבה מכאן מוכח שאין לנהוג כן. רצ"ע. וראו

האומנם?

האם מותר לאדם לשנות ולהוסיף על התביעה לחברת הביטוח כדי לקבל את מלוא הנזק, כיוון שחברת הביטוח כדרכה – כפי שרגיל העולם לומר – תפחית אחוזים מסוימים מגובה התביעה?

האם מותר למפקד המשטרה לדווח על פעילות שלא הייתה כדי לקבל תקציב הצטיידות החיוני לדעתו, או כדי שלא תצומצם מצבת כוח האדם שלו, או כדי להקנות זכויות לשוטריו שניטלו מהם בגלל בעיות פרוצדורליות?

על אף שנפסק להלכה כי עושה אדם דין לעצמו,⁵ ורשאי הוא ליטול בדרך "לא חוקית" את השייך לו, כפי שעשו החכמים בסיפור התלמודי, בכל זאת יש מקום להבחין בין התקדים התלמודי למקרים המדוברים בארבע אבחנות:

וכן הכריעו להלכה בשו"ת משפטי ארץ, נזיקין (תשע"א) עמ' 224-225, וכן נמסר בעל פה משמו של הרב י' נוביבירט.⁶

הדבר נכון כפל כפליים למי שאינו אדם פרטי אלא משרת ציבור, כפי שהוזכר בפתיחת הדברים. פעולת השקר שלו איננה פוגעת רק בנפשו ובסביבתו הקרובה,

בחשוקי חמד בבא קמא טז, א ד"ה האם מותר לאדם להציל את שלו אפילו שעל ידי כן גורם מיתה לאדם, ואת מה שכתב בתגובה בשו"ת משנה הלכות חלק יז סימן קפג.

⁵ צ"ע בדבר היחס שבין "עושה אדם דין לעצמו" ובין ההיתר לשקר. הלכה היא שאין לאדם לשקר בבית דין אפילו כדי להגיע לספק דין של אמת. הנחיה זו של "מדבר שקר תרחק" תקפה לא רק לעניין עדות שקר ולא רק להתחזות כעדים (רמב"ם, הלכות טוען ונטען טז, ט-י; וראה רמ"א, חו"מ לב, ב, ובקצות החושן שם ס"ק ב) אלא אף להפרזה בטענות כדי להגיע אל האמת: "מנין לנושא בחברו מנה שלא יאמר אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק" (שבועות לא, א; רמב"ם שם). וראה את דברי א' שוחטמן, 'מדבר שקר תרחק': השלכות דיניות, עיונים במשפט עברי ובהלכה, תשס"ז, עמ' 273-304, המביא את עמדת נשיא בית המשפט העליון י' זוסמן המתיר לנתבע לשקר כדי להגיע לתוצאת אמת. המחבר מעיר מתוך כך על הבדל בין זרמים בחשיבה המשפטית הישראלית ובין דין תורה.

⁶ אמנם ראה את גמגומו היחסי של המשנה הלכות ח"י"ז סימן קנו.

אלא מצטרפת לנורמה ציבורית פסולה המערערת את האמון בתוך הארגון (המשטרה) ואת אמינותו בעיני הציבור. על כן מדבר שקר נרחק⁷.

---

⁷ הלכה למעשה יש לדון עוד בחידוד ודיוק מתוך השוואה למקורות שונים ובכללם בית יוסף, יו"ד סי' רנט, ד"ה ומ"מ איני יודע, ועוד.